

Animal da l'onn 2019: il bau son Gion

La Pro Natura ha declerà il bau son Gion che vegn era numnà il bau cazzola sco animal da l'onn.

8

Fin d'emna musicala ad Andeer

Per finiziun da l'emna musicala ha l'ensemble Rudolf Meyer concertà en la baselgia refurmada.

11

südostschweiz

LA QUOTIDIANA

Redacziun: Via Sommerau 32, 7007 Cuirra, tel. 081 255 57 10, redacziun@laquotidiana.ch

100 scienziats a Mustér

■ (anr/hh) Ils quarts «dis da discussiun davart la perscrutaziun dall'energia» a Mustér s'audan al vargau. Uonn ein rond 100 scienziats da pliras tiaras sescuntra ed han discussiunau temas actuals davart l'energia. Tut en tut ei vegniu purschiu biebin 30 referats e luvratoris. Ils organisators digl arranschament – il «Center da perscrutaziun d'ener-

gia alpin» (AlpEnForCe) – cuntinuescha l'auter onn cun in'ulteriura ediziun da quels dis. Parallelmei duei la collaboraziun cun la HTW Cuera vegnir profunda. Sco quei ch'ils representants dil center e dalla scola punctueschan duein finamiras communablas vegnir avisadas.

> PAGINA 3

Favugn, da tschella vart dil Rein

La populaziun ha «festivau» il centenari 200 onns Signeradi da Razén

DAD AUGUSTIN BEELI / ANR

■ Ils 19 da schaner 2019 han las festivadas ellas vischnauncas dil Plaun entschiet. Igl empren d'ina retscha da referats ei staus vendergis a Favugn. Il vitg denter Rein e Calanda ha ina historia interessanta. «Novitads» da Favugn han ils convischins udiu, malgrad che Georg Jäger ha illustrau siu referat cun maletgs dil 17- e 19avel tschentaner. Biars han giu marglias d'intervegnir dil num «Favugn» e dils ligioms che quei vitg ha cun quels dil Plaun. Sco il referent ha declarau fuva Favugn dapi 1368 part dil Signeradi da Razén. Excepiu l'obligaziun dalla dieschma e dalla reverenza al signur ha la populaziun adina giu vastas libertads.

Il pussent Ulrich II Brun da Razén haveva maridau Elisabeth von Werdenberg Heiligenberg. Cun quella maridaglia ei il barun vegniu en possess da Favugn. Dapi lu ha «Fagonius» partiu il destin cun tschels vitgs subdits «Amedes», «Panaduces» e «Raezünne». L'obligaziun da far reverenza als Austriacs ha il vitg reformau ademplieri ualti nuidis. La caschun da sedeliberar ei vegnida 1809. Senza liungas tractativas eis ei gartegiau da secumprar li-

Favugn entuorn 1843: Dalla vart dretga dil Rein fuvi ruasseivel, mintgatun denton prigusul pervia d'inundaziuns, bovass e barschaments.

GRAVURA C. BURKHARDT

bers. Denton pér la refuorma dil territori d'avon treis onns ha puspei renovau ligioms politic-administrativs da pli baul. Dapi

treis onns s'auda Favugn puspei tiel niev «Signeradi» da Razén. Suenter il referat da Jäger ha Marianne Manzanell mussau il

niev film documentar da Favugn ch'ella ha produciu.

> PAGINA 3

Risch Biert e Martina Hug han procurà per buna glüna illa Grotta da cultura.

FOTO B. STECHER

Chanzuns d'amur a Sent

■ (anr/bcs) D'incuort ha gnü lö aint il piertan da la Grotta da cultura a Sent ün concert cun Martina Hug (chant) e Risch Biert (clavazin). Els han interpretà chanzuns da chantadurs e cumponists cuntshaints sco Jaques Brel, Paul Burkhard, Georg Kreisler, Cissy Kraner, Yves Montant, Kurt Weill, Reinhard May fin pro Udo Lindenberg. Id es stat ün concert fich varià organisà dals

responsabls da la Grotta da cultura Sent. In ün piertan d'üna chasa engiadinaisa pac davent da las localitats da la Grotta han ils preschaints giödü üna saira da tragtemaint cun ün program chi spordschaiva per minchün alch. Hug e Biert as cugnuschon fin già divers ons e s'han acquistats in quel temp ün grond repertori.

> PAGINA 9

La Pro Terra Engiadina ha cumplion

■ (anr/fa) Daspö ün decenni s'ingascha la fundaziun Pro Terra Engiadina (PTE) pel mantegnimaint da la cuntrada cultivada e la natüra ill'Engiadina Bassa. Quai fa'la cun differents partenaris e realisond progets multifaris. Il president da la PTE es il paür Victor Peer e la gestiun maina la biologa Angelika Abderhalden. Constitui la PTE vaivan in schner 2009 il cumün da Ramosch insembel culla Fundaziun Protecziun da la cuntrada svizra. Ün proget cha la PTE ha lantscha

insembel culs cumüns Valsot e Scuol es la revitalisaziun da l'Ischla Panas-ch. La prüma palada per realisar quist proget es al principi da mai. La PTE ha il sustegn dals uffizis chantunals per l'ambiant e per l'agricultura.

> PAGINA 9

Ina disciplina sursilvana

Ils Austriacs han dominau al Cup mundial da «para-ski» a Mustér

■ (anr/gv) Avon 55 onns ei l'emprema cumbinaziun da paracadader ed ir cun skis vegnida organisada a Flem. Werner Nay da Trun ei staus in dils piuniers dalla scena. Igl excellent skiuoz cun dimora a Laax ha era gudignau da sias uras impurtontas concurrenzas internaziunals. Alla cuorsa dil Cup mundial la davosa fin d'jamna a Mustér han ils Austriacs dau en il tun.

Oravontut la squadra da «Red Bull Salzburg» ha sgarmau e gudignau ils tetels impurtonts. Al-

La fin d'jamna ein 50 paracadaders semesirai a Mustér ad ina concurrenza dil Cup mundial da «para-ski».

FOTO G. VENZIN

la cuorsa ein 13 equipas da sis tiaras europeicas separticipadas e gudiu oravontut il venderdis in bellezza di da cuorsa. «Cheu eisi bunamein aschi bi sco el Tirolo», ha il victur Sebastian Graser constatau durent il sgol cul helicopter da Disla alla partenza rodond melli meters sur il Resort Catrina.

En treis segls da precisuon ha el schau nudar total sulet treis centimeters distanza dil center.

> PAGINA 2

Servetsch d'abunents e da distribuziun: tel. 0844 226 226 mail: abo@somedia.ch

reclama

Jetzt 20%* auf Möbel

Wooooow Vorteile wochen bei Delta.

* Aktion gültig bis 23. Februar 2019 auf den Katalogpreis. Ausgenommen sind wenige Marken wie z.B. Riposa, Bico, Team 7, Joop!, Musterring, Intertime, Jori, Tempur, Sprenger, Svane®, Hüslar Nest, Schöner Wohnen, Top- und Nettoangebote sowie Küchen und Elektrogeräte. Nicht mit anderen Aktionen kombinierbar. Abholpreis.

Kommen Sie als Kunde, gehen Sie als Freund.

Delta Möbel AG, Rütistrasse 5, 9469 Haag
A13 Ausfahrt Haag, Tel. +41 (0)81 772 2211
info@delta-moebel.ch

delta-moebel.ch

delta
MÖBEL KÜCHEN HAUSHALT

Favugn – datier, dapersei, particular

Emprem referat ellas vischnauncas digl anteriur Signeradi da Razén

■ (anr/abc) Ils 19 da schaner han las festivitads ellas vischnauncas dil Plaun entschiet. Vendergis ha la retscha da referats historics entschiet a Favugn. La populaziun ha mussau viv interess. «Nus havevan buc idea conta gliעד che vegni. Aschia havein nus semtgau 100 sutgas en sala», ha il president communal Peter Camastral beneventau igl auditori ell'aula dalla casa da scola a Favugn. In referat historic sveglia per ordinari buca ton igl interess general. Rodund 300 persunas ein cumparidas per tedlar il referat dil historiograf Georg Jäger. El vegni a referir in'ura, haveva il president communal annunziàu, lu suondi ina pausa, il program cuntinue-schi silsuenter cul niev film documentar da Marianne Manzanell. Ils da Favugn han schau semegliar cuort il program da quella sera culturala. Duront che Jäger ha presentau ils fatgs historics dil Signeradi da Razén ed ils connex cul vitg da Favugn havev ins udiu a curdar ina guila en sala. L'attenziun ei stada absoluta. Il referent ei seconcentraus sill'emprema part dil cudisch che l'uniun purtadra dalla fiasta centenara ha ediu dacuort. El ha mussau illustraziuns veglias da Favugn e declarau daco ch'il vitg reformau da Favugn s'udeva tier las vischnauncas catolicas da tschella vart dil Rein.

Vastas libertads

«Novitads» da Favugn han ils convischins udiu, malgrad che Jäger ha mussau gravuras dil 17- e 19avel tschentaner da Matthäus Merian e Caspar Burkhardt. Biars presents han giu marveglias d'intervegnir dil num e dils ligioms che Favugn ha culla cuntrada dil Plaun. Igl ei pilver ina particularitad ch'il vitg reformau s'udeva tochen 1819 tiel Signeradi «catolic» da Razén. Tschels treis vitgs, Domat, Panaduz e Razén, fuvan restai fideivels alla confessiun digl imperi habsburghes. Daco pia Favugn buc? La risposta ei semplia: Il Rein fuva il confun, ed il film separava. Sco Jäger ha declarau

fuva Favugn part dil Signeradi da Razén, denton excepriu l'obligaziun dalla dieschma ha la populaziun adina giu vastas libertads. Ils signurs e castellans semischedavan buc el mintgagi dils habitonts. Da tschella vart dil Rein, al pei dil Calanda, vivevan els empau dapersei e caschunavan ni disturbis ni malaveglia. Denter Domat, Razén e Panaduz deva ei savens maridaglias, sur il Rein valeva denton ina rigurusa controlla sociala.

Da principi ha la historia enconuschenta da Favugn entschiet 600 onns avon la Reformaziun. Il num romontsch ha negin connex cul vent cauld dil sid, mobein deriva da «fagonius», quei che munta «uau da faua». Il num tudestg deriva da «Felsburg». En in urbari caroling entuorn igl onn 840 ei quei casti menziunau l'emprema gada. Sco simbol da pussonza havevan ils signurs medievals baghegiu el sin in grep luc ch'ei sbuau ualti spert. Igl onn 1368, pia avon 651 onns, ha ei dau per Favugn ina midada da maun decisiva: Ulrich II Brun da Razén ha maridau Elisabeth von Werdenberg Heiligenberg. Cun quella maridaglia ei il pussent barun vegnius en possess da vitg ed habitonts da Favugn. El ha saviu slargar siu territori en ina cuntrada da grond'impurtonza strategica. Dapi lu ha «Fagonius» partiu il destin cun tschels vitgs subdits «Amedes», «Panaduces» e «Raezunne».

La mulesta gronda: far reverenza

Igl onn 1497 ei quei Signeradi vegnius els mauns digl imperatur Maximilian. Finamira clara digl Austriac eri da controlar vinavon il transit en tuttas direcziuns, sur flums e pass e tras uauls e cavorgias. Tier la strategia dils Austriacs s'udevi da prender influenza ellas Treis Ligias. Il sulet ch'ins stueva far era da render reverenza al signur. Mintgamai tier la midada d'in regent ni d'in signur el casti da Razén fuva quei in act official magari malemperneivel e mulestus. Ils da Favugn

Fiasta centenara 200 onns Signeradi da Razén: La populaziun da Favugn ha mussau viv interess pils fatgs historics.

FOTO A. BEELI

han refusau pliras gadas da suandar quell'obligaziun. Forsa han els era per quei motiv decidiu suenter 1526 da vegnir reformai. El Signeradi han ins denton strusch s'encurschiu ch'il vitg ha decidiu entuorn 1526 da midar tier la confessiun nova. Il Puntstag a Glion haveva decidiu che mintga vitg astgi decider sez sch'el vegli restar tier la confessiun veglia ni midar tier la nova. A Favugn ha quei giu neginas consequenzas. La veta ei ida vinavon sco tochen dacheu – l'obligaziun da far reverenza als Austriacs han els ademplier vinavon, ualti nuidis. Pigl auter han ins schau en ruau els ed els gudevan pulit gronda suveranitat. Ils da Favugn fuvan «quasi» libers, els controllavan sesezs, il cauvitg ed ulteriurs menaders representavan il collectiv, sco tochen

dacheu s'udeva il vischinadi tier la Ligia Grischa.

La caschu da sedeliberar definitivamein dils «signurs da Razén» ei vegnida 1809. Cu Napoleon ha conquistau la cuntrada han ils da Favugn reagiu immediat. Senza liungas tractativas eis ei gartegiàu ad els da secumprar libers.

Puspei s'uni el Plaun

Sia interessanta presentaziun ha il historiograf Jäger finiu cun render attent alla situaziun speciala da Favugn. Il vitg dumbra 1850 480 habitonts, la populaziun fuva confruntada cuntinuadamein cun boas, curdada da crappa, inundaziuns dil Rein e barschaments. Cu il cantun Grischun ha formau cumins han ins attribuiu Favugn als ulteriurs

vitgs reformai Flem, Trin e Tumein. La refuorma dil territori d'avon treis onns ha puspei sligiau quell'allianza politic-administrativa. Dapi lu s'auda Favugn puspei tier la regiun dil Plaun, il «niev» Signeradi da Razén.

Suenter il referat da Jäger han ils da Favugn giu interess da veser il niev film documentar che Marianne Manzanell ha produciu. Duront pli che quater onns ha ella elaborau in portret da Favugn. Ell'ei sedecidida d'includer sis tematicas marcantas dil vitg, numnadamein las taunas prehistoricas, l'exploaziun d'aur a Favugn, la fabrica d'orglas, la cularia da zenns da Franz Theus, l'Alp Tambo e l'agricultura, la punt da 400 meters sur il Rein sco era il svilup dil vitg vegl e da «Neu-Felsberg».

Collaboraziun cun la HTW Cuera

100 scienziats als «dis da discussiun davart la perscrutaziun dall'energia» a Mustér

DA HANS HUONDER / ANR

■ Per la quarta ga han ils «dis da discussiun davart la perscrutaziun d'energia» giu liug en claustra a Mustér. 100 scienziats ein separticipai a quels, leutier han ils organisaturs purschiu in arranschament public. Egl avegnir aviseschan igl AlpEnForCe e la HTW Cuera ina pli stretga collaboraziun en quei connex. La primavera 2016 ei la Fundaziun «Center da perscrutaziun d'energia alpin» (AlpEnForCe) vegnida fundada. La finamira da quella ei da promover l'energia regenerabla, en emprema lingia quella che sa vegnir producida ellas Alps. Sin fundament dalla situaziun actuala ed il svilup dall'economia e la politica d'energia eis ei da gronda muntada ch'els cantuns muntagnards prendien influenza sin la formaziun dalla midada d'energia. Quell'influenza duei buca mo semantifestar politicamein, mobein era enten crear persuerter ina competenza. Ils «dis da discussiun davart la perscrutaziun dall'energia» ch'ei vegni organisai per la quarta ga dils 23 entochen ils 25 da schaner 2019 en claustra a Mustér ein ina part essenziala dalla purschida dalla fundaziun. Duront ils treis dis ei vegniu purschiu al publicum 30 referats, leutier sco gia ils davos onns era in arranschament public. Quel ei staus sut il tetel «Tscheins d'aua – model da success ni impediment?» La finamira da quel ei stada da discutir la situaziun actuala e da catar

soluziuns per in tscheins d'aua supportabel per tuts pertuccai, pia economia d'energia sco vischnauncas da concessiun e cantuns. La Quotidiana ha rapportau detagliadamein en sia ediziun dil gliensdis davart ils referats e la discussiun suandonta che pertucca il stan dallas contractivas concernent il tscheins d'aua, respectivamein co quel duess veser ora egl avegnir.

In success cuplein

Ils «dis da discussiun davart la perscrutaziun d'energia» digl AlpEnForCe ein stai visitai fetg bein uonn. Tenor il cau dall'organisaziun, il vicepresidente e meinafatschenta dalla fundaziun e dil center, Ivo Schillig, ein rodund 100 scienziats separticipai als referats ni allas discussiuns. Ils rodund 30 referats ein stai tuts en connex cun damondas actualas davart l'energia. Sper ils scienziats ein era representants dalla politica, dallas administraziuns publicas e dall'economia dall'energia separticipai als referats e per gronda part era agl arranschament public. El center dallas presentaziuns e discussiuns d'uonn ei la forza hidraulica stada. Ell'ei vegnida tematisada ord plirs puncts da vesta, seigi aspects dalla segirtad dil provediment sco las stentas necessarias pertuccont las investiziuns ni era la schanzas futuras. Denter auter ei la Svizra vegnida cumparegliada cun la Norvegia. En quei connex ein treis referats vegni emess directamein dalla Nor-

vegia a Mustér. «La Fundaziun «Center da perscrutaziun d'energia alpin» ei fetg cuntenza culs resultats dallas conferenzas. In'ulteriura ediziun da quels dis ha liug dils 22 entochen ils 24 da schaner 2020», di Schillig. Sco quei ch'igl orga-

nisatur di plinavon preveda igl AlpEnForCe d'intensivar la collaboraziun cun la Scol'aula per tecnica ed economia HTW Cuera: «Il center e la scola cumpleteschan fetg bein in l'auter. Medemamein ein lur finamiras semeglion-

tas da crear savida e nez pils cantuns da muntogna.» La HTW Cuera ei participada persunalmein vid igl AlpEnForCe dapi sia fundaziun ed als arranschaments dall'jamna vargada eis ella stada in dils partenaris principals.

Ivo Schillig ei cau dall'organisaziun dils «dis da discussiun davart la perscrutaziun dall'energia» a Mustér.

FOTO H. HUONDER